

ПЕРЛ-ХАРБОР

Комунальний заклад «Подільський науковий ліцей» Вінницької обласної Ради

Анотація

Досліджено розвиток подій нападу на Перл-Харбор для нейтралізації Тихоокеанського флоту США, який міг перешкодити японським десантним операціям, необхідним для захоплення «Південного стратегічного району». Початковий період війни на Тихому океані.

Ключові слова: економіка, експансія, ембарго, атака на Перл-Харбор

Abstract

The development of the events of the attack on Pearl Harbor to neutralize the US Pacific Fleet, was investigated which could interfere with Japanese landing operations necessary to capture the «Southern Strategic Area». The initial period of the war in the Pacific Ocean.

Key words: economy, expansion, embargo, attack on Pearl Harbor

Вступ

В процесі вивчення військових і політичних подій, зв'язаних з історією другої світової війни, насамперед увагу дослідників і в нашій країні, і за кордоном привертають, як правило, події війни в Європі.

7 грудня 1941 року одна з найвідоміших дат світової історії, день, коли Японська Імперія атакувала військово-морський флот США в Перл-Харбор, внаслідок чого США вступила в Другу світову війну. Зазвичай так про це розповідають у підручниках і фільмах, але це не зовсім так. Для того, щоб зрозуміти чому, обидві країни почали війну, потрібно звернути увагу на події, які передували цьому.

Війна на Тихому океані, яка почалася в грудні 1941 р. з раптового нападу Японії на володіння США і їх союзників в регіоні, як правило, залишається на периферії уваги вітчизняних авторів. СРСР взяв участь в тихоокеанській кампанії в самому кінці війни, вступивши у війну менш ніж за тиждень до публічної заяви японського керівництва про згоду на умови беззастережної капітуляції. Це факт багатьма, якщо не більшістю радянських і деякими російських істориків розцінюється як доказ вирішального значення вступу Радянського Союзу у війну для її найшвидшого завершення.

Тим часом, вплив Тихоокеанського театру військових дій на загальний хід війни вельми значний. Мова йде не тільки про вплив військових дій на цьому регіоні, але і про військово-політичне значення війни на Тихому океані. Саме тут, в серпні 1945 р. світова політика піде в новому напрямку. Саме тут вперше буде використано – ядерну зброю. Яка на сьогоднішній день є засобом політичного впливу і шантажу. У ході останніх місяців війни на Тихому океані почала шикуватися і виразно вимальовуватися майбутня схема міждержавних відносин в регіоні, що вплине на всю Всесвітню історію. Якраз тоді почала виявлятися майбутня схема регіонального Блокового будівництва під керівництвом США. Таким чином, ми бачимо, що багато які з подій і явищ, які ми спостерігаємо в сучасності міжнародного життя, мають джерела в тому періоді і тих подіях, які є предметом даної роботи.

Аналіз описаних вище подій наводить на два висновки. Найперше — політика «м'яких санкцій» неефективна у протидії агресії. По-друге, сили підтримки й тилове забезпечення є визначальним у воєнному протистоянні.

Двогодня атака на бухту Перл-Харбор не тільки вплинула на хід війни, але і змінила світову історію. Про цей епізод (його не можна назвати битвою) написані томи військової, історичної і популярної літератури, зняті документальні і художні фільми. Однак досі історики шукають відповіді на питання: як вийшло, що американці були не готові до нападу японців? Чому втрати виявилися так

великі? Кого винити в тому, що відбулося? Саме у цих питаннях ми й спробуємо дати відповіді на дані питання.

Економіка у головних країн Другої Світової Війни у порівнянні з Японією

Для початку проаналізуємо на економічне становище провідних країн світу напередодні Другої світової війни: Німеччини, Франції та Великобританії, найбільших європейських країн, які від початку війни перебували у прямому військовому конфлікті. Німеччина, яку роззброїли після Першої Світової Війни, вирвалася з Великої депресії за допомогою однієї з найбільших у світі програм переозброєння, Франція вклала значні кошти в оборону, а Великобританія відновила свою програму будівництва флоту і щоб мати можливість порівнювати ці країни можна звернути увагу на такі показники. ВВП (Валовий внутрішній продукт). Він дозволяє дізнатися наскільки потужна економіка держави, який обсяг продукції вона здатна виробляти в тому числі і танки, бомби, гармати і в цілому військову техніку, другий показник - це населення, чим більше населення тим більше може бути армія держави і тим більше людей може бути залучено в роботу на військових підприємствах без порушення виробництва інших товарів, таких як зерно, третій фактор територіальна протяжність, вона дає нам поверхневе уявлення про контроль ресурсів і про те, наскільки самодостатньою може бути економіка країни, проте варто відзначити, що велика територія все ж таки уповільнює мобілізацію та захист усіх своїх кордонів, четвертий показник це ВВП на душу населення він дозволяє зрозуміти наскільки економіка розвинена. Зазвичай чим цей показник вищий тим більше розвинена економіка таких країн. Більше можливостей синтезувати чи знаходити природні ресурси яких вони немає. У таких країнах знищення одного заводу не призведе до економічної кризи, і в таких країнах краще розвинена внутрішня транспортна мережа в такому випадку країни з однаковим ВВП та країна, у якої краще розвинена економіка, матиме переваги, ніж країна з менш розвинутою економікою. Ось чому Китай практично відразу перейшов до партизанської війни з Японією і саме тому Італія капітулювала швидше ніж Німеччина. У порівнянні з Німеччиною та Італією у Японії проблема ресурсів була найбільшою, тому що вона до війни в основному торгувала з США і розуміла, що експансія в Тихому Океані рано чи пізно призведе до конфлікту з ними. [4]

У Японії було кілька варіантів, розгортання подій, один з яких полягав у просуванні через Китай у багату на ресурси Сибір, і військові підтримували саме цей варіант, він дозволяв отримати сировину якої так потребувала японська економіка, а з іншого боку сильно послабить Радянський Союз, а військовий флот Японії виступав за Південну експансію, що передбачало захоплення численних островів у південній частині Тихого Океану. На початку війни Японія пішла за першим планом і вторглася до Китаю, згодом Японія намагалася прорватися через Монголію, але вже там була відкинута радянськими військами. Більше ста тисяч чоловік вели ніким не оголошену війну в результаті якої японська армія була змушена відмовитися від своїх ідей і мрій про завоювання Сибіру. В ході цих подій, Японії залишався другий варіант - почати стрімку експансію в Тихому Океані, ідея якої полягала в захопленні колоній європейських країн, які вже зайняті війною на іншій половині земної кулі. З цих колоній можна було одержати нафту, 80% якої японці втратили коли на них наклали ембарго, але там були колонії не тільки європейських країн, а й американські. Й обравши цей план, Японія добре розуміла, що право на помилку в ньому не має. Адмірал Ямамота підрахував, що якщо США вступить у війну, то Японія зможе перемогти за шість місяців, але якщо досягти успіху за цей термін не вдасться, та поразка неминуча. [1]

Становлення США та Японії колоніальними імперіями

До 1870-х років іспанським колоніям на Філіппінах і на Маріанських островах було вже три століття, так само, як і голландським володінням у сучасній Індонезії, а в Австралії з кінця 18-го століття панували британці. США та Японія приєдналися до тихоокеанського колоніалізму лише наприкінці 19-го століття. У Японії все почалося з приєднання таких островів як Окінава, які вона вважала частиною своїх історичних кордонів, а потім Тайвань, Корея та острів Сахалін, як трофеї у першій японо-китайській та російсько-японській війнах. Сполучені Штати стали тихоокеанською державою лише у 1840-х роках. В результаті Америко-мексиканської війни США оволоділи Південним Заходом і Каліфорнією, а договір з Великобританією доєднав Орігон. Але на початку експансія США в Тихому

Океані не була територіальною, а скоріше комерційною чи релігійною. Американські торговці намагалися розбагатіти на торгівлі з Китаєм.

Китобої поширилися Тихим океаном від Арктики до Антарктики. Купівля Аляски в 1867 році також збільшило вплив Америки в регіоні. Але, як китобійна промисловість так і торгівля з Китаєм залежали від надійних станцій поповнення запасів, особливо вугілля, яке стало все частіше використовуватися як паливо для кораблів так, як кращі порти в середній частині Тихого Океану, такі як наприклад Королівство Гаваї, ввели високі податки на всю цю справу, США почали шукати альтернативу. На початку вони заявили права на острів Мідвей, але перші спроби розкопати його і зробити працюючу гавань закінчилися погано, тоді військово-морський флот США почав шукати більш відповідне вимогам місце. Виникла ідея створити військово-морську базу в самому Королівстві Гаваї, на що уряд Гаваї погодився. США отримали ексклюзивні права на використання малоосвоєної бухти з устричними чагарниками для використання її як вугільної та ремонтної станції, яка стала називатися Перл-Харбор, на початковому етапі Штати не хотіли вкладати в бухту багато грошей, але в 1898 році після іспано-американської війни вони отримали Філіппіни, раніше іспанську територію, і тепер Тихий Океан став розглядатися за мету саме територіальну експансію і щоб підтримувати нову азіатську територію потрібні станції. Штати анексували Гаваї в яких незадовго до цього стався державний переворот, а також прибрали до своїх рук раніше іспанський Гуам, заявили права на острів Уейк, а потім у Перл-Харбор почалися будівельні роботи, поглиблювалося дно, щоб там могли пройти великі кораблі і до 1919 року Перл-Харбор став чинною військово-морською базою на яку з тривогою дивилися Японія, але незважаючи на кілька дипломатичних інцидентів відносини між США і Японією залишалися в здебільшого хорошими. Вони разом билися на одному боці під час Першої Світової Війни, але в результаті Японія розширила свою територію отримавши німецькі колонії в Тихому океані і з цього моменту все пішло наперекосяк. [1]

Експансія Японії у Китай. Загострення відносин між США та Японією

За Версальським мирним договором США зірвали японську пропозицію про проголошення «расової рівності» у тексті Версальського мирного договору. Намагаючись послабити вплив Японії в регіоні, США під час Вашингтонської конференції, обмежує чисельність військового флоту Японії. В той же час, зміцнюючи флот Британії і власний, угода намагалася обмежити військово-морську міць Японії дозволяючи їй мати лише певну кількість кораблів в залежності від кількості кораблів у США та Великобританії. Це сильно загостило міжнародні відносини між двома країнами, а також підживлювала мілітаристську партію «організація правого крила» в Японії у 1931 році Японія вторглася в китайську Маньчжурію, американські дипломати в Лізі Націй намагалися зупинити вторгнення посилаючись на мирний пакт підписаний великою кількістю країн в 1928 році учасниками пакту також були Японія та Китай, тоді Штати заявили, що своїми діями Японія анулювала вашингтонську морську угоду і тим самим США знімає з себе обмеження в озброєні. Поки Японія воювала з Китаєм. З Штатами, у неї був договір, що дозволяє канонерським човнам ВМС США, таким як Панай патрулювати китайські річки і захищати американські торгові кораблі, але в один момент японські літаки потопили Панай разом з трьома танкерами, вбивши трьох американців і ранивши 48. З кулеметів було обстріляно рятувальні шлюпки незважаючи на те, що Панай по радіо повідомив про свою позицію японським силам й позначив себе трьома великими американськими прапорами, під час нападу деякі моряки намагалися дати відсіч перебуваючи в нижній білизні, а капітан був важко поранений і коли другий офіцер судна, Едгар Халсебус, прийняв командування на себе, шрапнель потрапила йому в горло, він не міг говорити і написав наказ кров'ю: «Покинути корабель.»

Ситуація була напружена та могла легко призвести до війни. Президент США, Франклін Рузвельт виступив з промовою закликаючи до карантину агресивних націй таких як Німеччина, Італія та Японія він стверджував, що Америка повинна взяти активну участь у стримуванні епідемії світового беззаконня, але Рузвельт отримав таку негативну реакцію від ізоляціоністів, що навіть він сподіваючись розрядити ситуацію з кораблем як найшвидше, в самій Японії теж не розуміли чому стався цей напад, чи це була помилка, чи ідея японських офіцерів з ідеєю відлякати американські війська від Китаю, але так чи інакше американські радіоперехоплення показували, що це було зроблено навмисно. Проте уряд Японії та громадськість були не готові до такого розвитку подій, і за кілька днів американське посольство в Токіо засипали листами від японських громадян з вибаченнями і грошима для жертв і врешті-решт до посольства США прибула японська делегація і принесла офіційні вибачення, крім того,

вони пообіцяли виплатити компенсацію понад 2 млн доларів і повідомили, що напад стався через неправильну ідентифікацію, звучало безглуздо враховуючи факти. Але потрібен був компроміс, щоб запобігати війні, то такі пояснення всіх влаштували. Японські дипломати зітхнули з полегшенням. [3] Новий конфлікт Японії був не потрібен, адже вони вже загрузили в китайській трясовині, незважаючи на ранні перемоги, незабаром стало ясно, що при вторгненні Японія відкусила більше, ніж могла прожувати. Не було спільного стратегічного плану або навіть чіткої мети подальших дій, а натомість туманні твердження про північну експансію та захоплення ресурсів. Але правда була в тому, що ця війна з Китаєм вимагала набагато більше ресурсів, ніж приносила, а такі бійні як Нанкін підривали будь-які дипломатичні зусилля Японії. І це було важливо тому, що в Китаї була плутанина міжнародних інтересів і Японія не могла дозволити протидіяти їм силою, по-перше там були американські і британські річкові канонерські човни такі як Панай, що знаходилися буквально на полі бою, а по-друге Німеччина у якої хоч і було укладено антикомуністичний пакт із Японією, яка продавала китайським націоналістам обладнання і надавала їм військових радників, з іншого боку був радянський союз, який постачав літаки та пілотів для підтримки комуністів Мао. [3]

Завдання удару Японії по європейським колоніям

Війна з СРСР була страшним сном Японії та й власне для США, які взагалі грали подвійну гру. (Додаток Б. Рис. 2.1). Вони підтримували Китай, а в Японію при цьому постачали паливо, яке використовувалося для військової техніки у війні проти Китаю. Загалом Японія ризикувала втягнути будь-яку з цих сил у конфлікт проти себе, що було для неї дуже небезпечно, оскільки вона не могла впоратися навіть з Китаєм, хоч і японські війська продовжували наступати. Великий обсяг територій не дозволяв застосувати ефективно постачання для армії і контролювати окуповані землі. Усе це з'їдало величезну кількість ресурсів, а в липні 1939-го страшний сон Японії став реальністю. Група офіцерів мілітаристів недалеко від кордону з Монголією розпочали війну з СРСР сподіваючись спровокувати повномасштабний конфлікт для захоплення Сибіру та її ресурсів, але японські війська були оточені та знищені після чого стало зрозуміло, що цей задум провальний, конфлікт поспішно завершили, але не минуло й місяця трапився новий інцидент. Німеччина та СРСР уклали пакт про ненапад при чинному антикомуністичному пакті з Японією це давало Радянському Союзу сподівання на мир на його західних кордонах, що теоретично дозволяло йому звернути всю свою увагу на японську Маньчжурію, так само в липні 1939 року Рузвельт пішов на ескалацію скасувавши торговий договір Америки з Японією, що надалі дозволяло Сполученим Штатам оголосити їм ембарго і у японців виникло велике питання, а якщо Штати перестануть постачати паливо? І все ж таки в цей період невдач у Японії відкрилося вікно можливостей. [5] Німеччина вторглася в Польщу в 1939-му році, а в 1940-му вся Європа поринула у війну для Японії це означало, що настав ідеальний момент, щоб завдати удару Південно-Східній Азії, захопити каучукові райони британської Малаї і нафтові родовища голландської Ост-Індії тепер це раптово стало можливим, тому що англійці, французи і голландці зайняті боротьбою з Німеччиною і не будуть зміцнювати свої позиції на іншому кінці світу. Було вирішено, що першим важливим кроком буде захоплення французького Індокитаю, щоб перерізати західні лінії постачання націоналістичного Китаю. Так розпочалася підготовка Японії вже до третьої неоголошеної війни за три роки, яка вже точно поставить її на шлях зіткнення зі Сполученими Штатами [4]

Подія 7-го грудня 1941 року. Атака на Перл-Харбор

Це зіткнення і відбулось 7-го грудня 1941-го року, коли вранці ескадрилья японської авіації атакувало американську військову базу в Тихому океані «Перл-Харбор».

Висновки

Атака на Перл-Харбор стала основною причиною вступу США до Другої світової війни. Через напад, особливо через його характер, громадська думка в Америці різко змінилася з ізоляційної позиції в середині 1930-х років до прямої участі у військових діях. Американські підводні човни вийшли в океан топити все, що тримається на плаву та несе японський прапор. 8 грудня 1941 року Президент США Франклін Рузвельт виступив на об'єднаному засіданні обох палат конгресу.

Президент вимагає з 7 грудня, з «дня, який увійде в історію як символ ганьби», оголосити війну Японії. Конгрес ухвалив відповідну резолюцію. Тихоокеанський флот був занадто слабкий, особливо

щодо кількості ескадрених міноносців і допоміжних суден, він мав надто слабку зенітну артилерію для того, щоб вийти в плавання у води, що охороняються сухопутною авіацією противника. За військовим планом США «Rainbow 5», який мав набути чинності при оголошенні війни, якби не стався напад на Перл-Харбор, флот мав би захопити японські позиції на Маршаллових та Каролінських островах, включаючи Трук, перш ніж піти на допомогу Філіппінським островам чи ще комусь.

Отже, на нашу думку опрацювавши дану тематику, ми дійшли висновку, що раптова атака на Перл-Харбор далеко не «стратегічна необхідність», як японці стверджували навіть після війни. Вона стала нерозумним вчинком зі стратегічного погляду. Даремно було б знаходити у військово-морській історії операцію більш фатальну для агресора. З тактичної точки зору, напад на Перл-Харбор було зовсім неправильно, тому що всі сили були зосереджені для удару по кораблям, а не по берегових споруд та нафтобаків. З погляду стратегічного, це було безглуздо. З політичної – згубно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Блон Ж. Война в океанах / Пер. з франц. Алчєсва И. - М.: Віче, 2000. - 576 з илл. (16 з.)
2. Болховітінов Н. Н. США: проблеми історії і сучасна історіографія. М., 1980.
3. Млечин Л. М. КГБ. Председатели органов госбезопасности. Раскреденные судьбы. 3-е изд., доп. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2006.
4. Полмар Н., Аллен Т. Б. Энциклопедия шпионажа/ Пер. с англ. В. Смирнова.–М.: КРОН-ПРЕСС, 1999.
5. Смирнов В. П. Краткая історія Другої світової війни. М., 2005.
6. Яковлев Н. Н. Перл-Харбор, 7 декабря 1941 года. Быль и небыль. – М.: Политиздат, 1988.
7. Andrew Ch., Mitrokhin V. The Sword and the Shield. The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB. –N. Y.: Basic Books, 2001
8. Barbarossa: The Axis and the Allies / Ed. by J. Erickson, D. Dilks.– Edinburgh, 1994.
9. <https://forum.axishistory.com/viewtopic.php?f=65&t=148531>
10. <https://www.kbismarck.org/forum/viewtopic.php?t=1767>

Науковий керівник: **Павлюк Вікторія Володимирівна** – вчитель вищої категорії, вчитель історії, комунальний заклад «Подільський науковий ліцей» Вінницької обласної Ради, Вінниця, e-mail: vikapavluk400@gmail.com

Мельник Ярослав Олегович – учень 9-ТІ2, комунальний заклад «Подільський науковий ліцей» Вінницької обласної Ради, Вінниця, e-mail: yarmelnyk1@gmail.com

Supervisor: **Pavliuk Viktoriya Volodymyrivna** – teacher of the highest category, history teacher, communal institution "Podilskyi Scientific Lyceum" of the Vinnytsia Regional Council, Vinnytsia, e-mail: vikapavluk400@gmail.com

Yaroslav Olegovich Melnyk - student 9-TI2, communal institution "Podilskyi Scientific Lyceum" of the Vinnytsia Regional Council, Vinnytsia, e-mail: yarmelnyk1@gmail.com